

Wytyczne do realizacji Programu mającego na celu poszerzenie wiedzy o ryzyku wystąpienia przewlekłej wyniszczającej choroby jeleniowatych (CWD) na lata 2018–2020

1. Informacje ogólne o Programie CWD

Program mający na celu poszerzenie wiedzy o ryzyku wystąpienia przewlekłej wyniszczającej choroby jeleniowatych (CWD) na lata 2018–2020 ma na celu potwierdzenie lub wykluczenie obecności CWD w państwach, w których nie wykryto do tej pory tej choroby, w tym w Rzeczypospolitej Polskiej, w populacji jeleniowatych utrzymywanych w warunkach fermowych i żyjących w niewoli oraz dzikich i częściowo oswojonych.

Program został opracowany na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 999/2001 z dnia 22 maja 2001 r. ustanawiającym zasady dotyczące zapobiegania, kontroli i zwalczania niektórych pasażowalnych gąbczastych encefalopatii (Dz. Urz. WE L 147 z 31.05.2001, str. 1, z późn. zm. – Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 3, t. 32, str. 289, z późn. zm.), z uwzględnieniem zmian przewidzianych w rozporządzeniu Komisji (UE) 2017/1972 z dnia 30 października 2017 r. zmieniającym załączniki I i III do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 999/2001 w odniesieniu do programu nadzoru nad przewlekłą chorobą wyniszczającą u jeleniowatych w Estonii, Finlandii, na Litwie, Łotwie, w Polsce i Szwecji oraz uchylającym decyzję Komisji 2007/182/WE (Dz. Urz. UE L 281 z 31.10.2017, str. 14).

CWD jest to pasażowalna gąbczasta encefalopatia (TSE) atakująca jeleniowate, szeroko rozpowszechniona w Ameryce Północnej. Nie zgłoszono dotychczas CWD na terytorium Unii Europejskiej, jednak choroba ta została po raz pierwszy wykryta w Norwegii w kwietniu 2016 r. u renifera. W związku z powyższym Norwegia zintensyfikowała swój program nadzoru nad CWD u jeleniowatych i wykryła szereg innych przypadków CWD u reniferów i łosi. W dniu 2 grudnia 2016 r. Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności (EFSA) przyjął opinię naukową w sprawie CWD. W opinii tej sformułowano zalecenia dotyczące wdrożenia trzyletniego programu nadzoru nad CWD u jeleniowatych w Estonii, Finlandii, Islandii, na Litwie, Łotwie, w Norwegii, Polsce i Szwecji, które są państwami należącymi do EOG, i w których występuje populacja reniferów lub łosi. W opinii EFSA podkreślono, że wspomniany trzyletni program monitorowania CWD ma na celu potwierdzenie lub wykluczenie występowania CWD w państwach, w których choroby tej nigdy nie wykryto, oraz w państwach, w których stwierdzono wystąpienie CWD (do tej pory jedynie w Norwegii), w celu oszacowania częstości występowania i zasięgu geograficznego CWD. Prowadzenie badań w ramach programu jest nieodzownym elementem systemu kontroli przenośnych gąbczastych encefalopatii (TSE). Realizacja programu ma na celu zachowanie wysokiego poziomu ochrony konsumentów, utrzymania kontroli nad zagrożeniami dla zdrowia zwierząt oraz zdrowia publicznego.

2. Podmioty koordynujące Program

Realizacja Programu, zgodnie z art. 57 ust. 8 ustawy, jest nadzorowana przez Głównego Lekarza Weterynarii i koordynowana w poszczególnych województwach przez wojewódzkich lekarzy weterynarii. Założenia określone w Programie są realizowane przez powiatowych lekarzy weterynarii.

Protokół pobrania próbki jest przekazywany przez urzędowego lekarza weterynarii pobierającego próbkę do powiatowego lekarza weterynarii właściwego dla miejsca pochodzenia zwierzęcia (PLW 1) oraz do powiatowego lekarza weterynarii właściwego dla miejsca pobrania próbki (PLW 2). PLW 2 przekazuje powyższy protokół w wersji elektronicznej koordynatorowi w Wojewódzkim Inspektoracie Weterynarii (WIW), który kontroluje liczbę pobranych próbek w danej grupie docelowej jeleniowatych, w danym województwie. Koordynator WIW informuje PLW 1 o konieczności zaprzestania pobierania próbek dla danego województwa po osiągnięciu wymaganych limitów próbek. W przypadku konieczności uzupełnienia liczby próbek o zwierzęta poddawane ubojowi w rzeźni, informacja o pobraniu takiej próbki musi trafić do PLW 1.

3. Czas trwania Programu

Program jest programem trzyletnim. Rozpoczyna się dnia 1 stycznia 2018 r. i trwa do 31 grudnia 2020 r.

4. Gatunki podlegające badaniom w kierunku CWD

Na podstawie ust. 1.2 w części III w rozdziale A załącznika III do rozporządzenia nr 999/2001 w ramach Programu pobiera się próbki do badania w kierunku CWD od następujących gatunków jeleniowatych:

- 1) euroazjatycki renifer tundrowy (*Rangifer tarandus tarandus*);
- 2) fiński renifer leśny (*Rangifer tarandus fennicus*);
- 3) łoś (*Alces alces*);
- 4) sarna (*Capreolus capreolus*);
- 5) jeleni wirginijski (*Odocoileus virginianus*);
- 6) jeleni szlachetny (*Cervus elaphus*).

5. Grupy docelowe zwierząt podlegających badaniom w kierunku CWD

Wybór jeleniowatych jest dokonywany z następujących grup docelowych:

- 1) w przypadku jeleniowatych utrzymywanych w warunkach fermowych i żyjących w niewoli:

a) padłe lub poddane eliminacji jeleniowate utrzymywane w warunkach fermowych lub żyjące w niewoli, zdefiniowane jako jeleniowate utrzymywane w warunkach fermowych lub żyjące w niewoli znalezione martwe na zamkniętym terytorium, na którym są utrzymywane, podczas transportu lub w rzeźni, jak również jeleniowate utrzymywane w warunkach fermowych lub żyjące w niewoli uśmiercone z powodów zdrowotnych lub ze względu na wiek,

b) jeleniowate utrzymywane w warunkach fermowych lub żyjące w niewoli, u których występują objawy kliniczne lub które są chore, zdefiniowane jako jeleniowate utrzymywane w warunkach fermowych lub żyjące w niewoli wykazujące oznaki nienormalnego zachowania lub zaburzeń narządu ruchu lub będące ogólnie w złym stanie zdrowia,

c) poddane ubojowi jeleniowate utrzymywane w warunkach fermowych, które uznano za niezdatne do spożycia przez ludzi,

d) poddane ubojowi jeleniowate utrzymywane w warunkach fermowych uznane za zdatne do spożycia przez ludzi, jeżeli dane państwo członkowskie zidentyfikowało mniej niż 3 000 jeleniowatych utrzymywanych w warunkach fermowych lub żyjących w niewoli należących do grup wymienionych w lit a–c;

Grupy zwierząt wymienione w lit a–c są określane jako grupa ryzyka.

2) w przypadku dzikich jeleniowatych:

a) padłe lub poddane eliminacji dzikie lub częściowo oswojone jeleniowate, zdefiniowane jako jeleniowate znalezione martwe w naturalnym środowisku, jak również częściowo oswojone jeleniowate znalezione martwe lub uśmiercone z powodów zdrowotnych lub ze względu na wiek,

b) jeleniowate zranione lub zabite na drogach lub przez drapieżniki, zdefiniowane jako dzikie lub częściowo oswojone jeleniowate potrącone przez pojazdy drogowe lub przez pociągi albo zaatakowane przez drapieżniki,

c) dzikie i częściowo oswojone jeleniowate, u których występują objawy kliniczne lub które są chore, zdefiniowane jako dzikie i częściowo oswojone jeleniowate, u których zaobserwowano oznaki nienormalnego zachowania lub zaburzeń narządu ruchu, lub będące ogólnie w złym stanie zdrowia,

d) upolowane dzikie jeleniowate, które uznano za niezdatne do spożycia przez ludzi,

e) upolowane dzikie jeleniowate łowne uznane za zdatne do spożycia przez ludzi, jeżeli dane państwo członkowskie zidentyfikowało mniej niż 3 000 dzikich i częściowo oswojonych jeleniowatych należących do grup wymienionych w lit. a–d.

Grupy zwierząt wymienione w lit a–d są określane jako grupa ryzyka.

6. Wiek zwierząt od których pobierane będą próbki w kierunku CWD

Próbki do badania w kierunku CWD pobiera się od jeleniowatych w wieku powyżej 12 miesiąca życia. Wiek jeleniowatych ocenia się na podstawie uzębienia oraz oczywistych oznak dojrzałości płciowej.

7. Pobieranie próbek

Próbki w kierunku CWD od ww. grup zwierząt powyższych gatunków pobierane są z wyznaczonych podstawowych jednostek próbkobrania (PJP). W Polsce wyodrębnia się:

- 1) 100 PJP dla jeleniowatych hodowlanych i utrzymywanych w niewoli, które odpowiadają liczbie gospodarstw utrzymujących jeleniowate hodowlane.

Z każdej PJP pobiera się 10 próbek tak, aby w ciągu roku pobrać minimum 1 000 próbek ze wszystkich 100 PJP, a podczas trwania całego Programu pobrać minimum 3 000 próbek ze wszystkich 100 PJP

oraz

- 2) 16 PJP dla jeleniowatych dzikich lub częściowo oswojonych, według podziału administracyjnego Rzeczypospolitej Polskiej na województwa.

W każdym województwie, które odpowiada jednej PJP, próbki pobiera się z kilku wyznaczonych miejsc tak, aby zapewnić reprezentatywność próbek. Z każdej PJP pobiera się 63 próbki rocznie tak, aby w ciągu roku pobrać minimum 1 000 próbek ze wszystkich 16 PJP, a podczas trwania całego Programu pobrać minimum 3 000 próbek ze wszystkich 16 PJP.

Próbki od jeleniowatych hodowlanych są pobierane w gospodarstwach (ze względu na ograniczoną liczbę jeleniowatych hodowlanych w Polsce, próbki będą pobierane ze wszystkich dostępnych gospodarstw w danym powiecie) lub w zakładzie utylizacyjnym, do którego zostaną oddane zwłoki padłych jeleniowatych hodowlanych. Następnie próbki są dostarczane do odpowiedniego Zakładu Higieny Weterynaryjnej (ZHW), w którym przeprowadzone zostanie badanie szybkim testem w kierunku CWD.

W przypadku niewypełnienia wymogu uzyskania odpowiedniej liczby próbek od jeleniowatych hodowlanych z grupy ryzyka (zwierzęta wykazujące objawy kliniczne, głównie nerwowe, objawy wyniszczenia, padłe, zabite w wypadkach komunikacyjnych lub przez drapieżniki, uśmiercone z powodów zdrowotnych lub ze względu na wiek, niezdatne do spożycia przez ludzi), próbki należy pobrać również w rzeźni od jeleniowatych hodowlanych poddanych ubojowi uznanych za zdatne do spożycia przez ludzi, jak również uznanych za niezdatne do spożycia przez ludzi.

Próbki od jeleniowatych dzikich pobiera się od zwierząt padłych oraz zabitych w wypadkach komunikacyjnych.

Dodatkowo, jako uzupełnienie liczby próbek od ww. zwierząt, pozyskuje się próbki od zwierząt odstrzelonych. Najpierw myśliwi pozyskują głowy (od samic sarny oraz

jelenia) na miejscu ich odstrzelenia, na podstawie podpisanego porozumienia między Głównym Lekarzem Weterynarii a Przewodniczącym Zarządu Głównego Polskiego Związku Łowieckiego, Łowczym Krajowym. Głowy pozyskuje się w okresie polowań, od października do grudnia danego roku. Głowa powinna być odcięta w sposób pozwalający na zachowanie przy niej węzłów chłonnych, o których mowa w punkcie 8. Następnie myśliwi przekazują głowy do właściwego miejscowo powiatowego lekarza weterynarii wraz z protokołem przekazania głowy do badania w kierunku CWD. Wzór protokołu stanowi załącznik do porozumienia między GLW a Łowczym Krajowym. W protokole myśliwy określa wiek, gatunek, płeć zwierzęcia, od którego pozyskano głowę wraz z danymi dotyczącymi PJP i wyznaczonego miejsca, z którego pozyskano ww. głowę. Myśliwy wpisuje w protokół również informację, że zwierzę zachowuje się nienormalnie lub padła z nieznanych przyczyn. Powiatowy lekarz weterynarii pobiera próbkę zasuwiki do badania w kierunku CWD, a tam gdzie jest to możliwe, również odpowiednie węzły chłonne, zgodnie z punktem 8 niniejszych wytycznych.

Sposób pobierania próbek jest zbliżony do pobierania próbek w kierunku BSE i scrapie. Do wykonania tej czynności powiatowy lekarz weterynarii może wyznaczyć urzędowego lekarza weterynarii, który posiada umiejętność pobierania próbek w kierunku BSE i scrapie.

Powiatowy lekarz weterynarii dostarcza próbki do odpowiedniego ZHW (Siedlce, Leszno, Kraków). Może dokonać tego zbiorczo, pod warunkiem wcześniejszego zamrożenia próbek.

Regionalizacja dostarczania próbek z województw do ZHW jest taka sama jak w przypadku badań w kierunku BSE i trzęsawki.

Za utylizację głów odpowiedzialni są powiatowi lekarze weterynarii.

Powiatowi lekarze weterynarii odpowiadają również za poinformowanie właścicieli gospodarstw utrzymujących jeleniowate hodowlane o wdrożeniu w Polsce Programu mającego na celu poszerzenie wiedzy o ryzyku wystąpienia przewlekłej wyniszczającej choroby jeleniowatych (CWD) na lata 2018–2020 i nawiązanie współpracy w tym zakresie, polegającej m.in. na informowaniu powiatowych lekarzy weterynarii o padnięciach zwierząt i udostępniania ich zwłok do pobierania próbek do badania w kierunku CWD.

8. Materiał do pobrania:

Od każdego jeleniowatego wybranego zgodnie z punktem 5 pobiera się próbkę zasuwiki, niezależnie od stanu próbki, za wyjątkiem całkowitej jej dekompozycji i poddaje ją badaniu w kierunku CWD.

Ponadto – o ile jest to wykonalne – pobiera się próbkę jednej z następujących tkanek, w następującej kolejności, począwszy od najbardziej wskazanych:

- a) zagardłowe węzły chłonne,
- b) migdałki;

c) inne węzły chłonne głowy.

Do celów szybkich testów przesyła się zasuwkę w stanie świeżym lub zamrożonym. Materiał pozostały po pobraniu próbek powinien zostać zamrożony w temperaturze minus 20 °C aż do uzyskania wyniku ujemnego, na wypadek gdyby było wymagane badanie potwierdzające.

Za zamrożenie materiału badawczego odpowiadają powiatowi lekarze weterynarii.

9. Szybkie testy:

Laboratorium referencyjne UE ds. TSE opublikowało w grudniu 2017 r. wytyczne na temat badań w kierunku CWD u jeleniowatych. Zaleca się w nich stosowanie następujących metod laboratoryjnych na potrzeby programu monitorowania CWD:

a) szybkie testy:

1. Bio-Rad TeSeE SAP rapid test, z wykorzystaniem dodatku CWD;
2. Idexx Herdchek Chronic Wasting Disease Antigen Test Kit, EIA;
3. Idexx HerdChek Bovine Spongiform Encephalopathy-Scrapie Antigen Test Kit, EIA;

b) badania potwierdzające:

- jeżeli wynik szybkiego testu jest niejednoznaczny lub dodatni, próbkę poddaje się badaniom potwierdzającym, stosując co najmniej jedną z następujących metod i protokołów określonych w ostatnim wydaniu podręcznika badań diagnostycznych i szczepionek dla zwierząt lądowych Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt (OIE):

- metoda immunohistochemiczna (IHC),
- metoda Western blot

10. Niejednoznaczne wyniki lub uzyskanie wyniku dodatniego:

W przypadku uzyskania dodatniego lub ujemnego wyniku badania w kierunku TSE zastosowanie ma ust. 3.3 w części III w rozdziale A załącznika III do rozporządzenia nr 999/2001.

11. Zakup i dystrybucja sprzętu (łyżeczek i pojemników) do pobierania próbek

Do pobierania próbek do badań w kierunku CWD od jeleniowatych odpowiednie są łyżeczki używane do pobierania próbek od owiec i kóz. W przypadku pobierania próbek od łosi można zastosować łyżeczki używane do pobierania próbek od bydła.

Łyżeczki i pojemniki na próbki zostaną zakupione przez wojewódzkich lekarzy weterynarii, którzy następnie prześlą materiały powiatowym lekarzom weterynarii oraz Zakładom Higieny Weterynaryjnej.

Powiatowi lekarze weterynarii udostępnią powyższe materiały niezbędne do pobrania próbek urzędowym lekarzom weterynarii, którzy pobierać będą próbki od jeleniowatych hodowlanych.

12. Sprawozdawczość

Sprawozdawczość dotycząca CWD jest prowadzona zgodnie z ust. 9 w sekcji A w części III w rozdziale B załącznika III do rozporządzenia nr 999/2001.

Próbki pobrane od sztuk padłych powinny być wykazywane w sprawozdaniach miesięcznych przez powiatowego lekarza weterynarii właściwego dla miejsca pobrania próbki do badania w kierunku CWD.

Próbki pobrane od sztuk zabitych powinny być wykazywane w sprawozdaniach miesięcznych przez powiatowego lekarza weterynarii właściwego dla miejsca pobrania próbki do badania w kierunku CWD.

Próbki pobrane od sztuk poddanych ubojowi powinny być wykazywane w sprawozdaniach miesięcznych przez powiatowego lekarza weterynarii właściwego dla miejsca usytuowania rzeźni.

Sprawozdania będą przesyłane do Głównego Inspektoratu Weterynarii wraz ze sprawozdaniami dotyczącymi TSE, według przekazanego wzoru, obejmującego następujące dane:

a) liczbę przekazanych do badania próbek pobranych od jeleniowatych, według grup docelowych zgodnie z następującymi kryteriami: — identyfikator podstawowej jednostki próby (PJP),

— gatunek,

— system zarządzania: utrzymywane w warunkach fermowych, żyjące w niewoli, dzikie lub częściowo oswojone, dzikie,

— grupa docelowa,

— płeć;

b) wyniki szybkich testów i badań potwierdzających (liczbę wyników dodatnich i ujemnych) oraz, w stosownych przypadkach, dodatkowych badań w celu scharakteryzowania izolatów, a także informacje o tkankach, z których pobrano próbki, i zastosowanej technice szybkich testów i badań potwierdzających;

c) położenie geograficzne pozytywnych przypadków CWD, w tym ich państwo pochodzenia, jeżeli jest to inne państwo niż państwo członkowskie składające sprawozdanie;

d) genotyp i gatunek każdego z jeleniowatych, u którego wykryto CWD;

e) genotyp jeleniowatych poddanych badaniom w kierunku CWD, których wynik był ujemny, jeżeli przeprowadzono takie badanie w celu ustalenia genotypu.

Wypełnione tabele zbiorcze otrzymane z powiatowych inspektoratów weterynarii, wojewódzcy lekarze weterynarii przesyłają do Głównego Inspektoratu Weterynarii do ostatniego dnia miesiąca następującego po miesiącu sprawozdawczym. Należy dopilnować, aby do czasu sporządzenia sprawozdania miesięcznego, były znane wszystkie wyniki badania próbek pobranych do badania w kierunku CWD.

Wzór tabeli sprawozdania dotyczącego CWD zostanie przesłany do wojewódzkich inspektoratów weterynarii po uzgodnieniu wymagań związanych z przesyłaniem raportów miesięcznych z EFSA.

13. Postanowienia końcowe

- ZHW oraz KRL niezwłocznie powiadamia o dodatnim wyniku badania Głównego Lekarza Weterynarii oraz wojewódzkiego i powiatowego lekarza weterynarii właściwego dla miejsca pobrania próbki oraz miejsca pochodzenia badanego zwierzęcia.

- wojewódzki lekarz weterynarii właściwy dla ZHW organizuje transport i dostarczenie próbki od zwierzęcia, u którego stwierdzono wynik dodatni w ZHW do badania potwierdzającego w KLR.

- każdy potwierdzony przypadek CWD (wynik dodatni) może być podany do publicznej wiadomości wyłącznie przez Głównego Lekarza Weterynarii, odpowiedzialnego za politykę medialną w tym zakresie.

10.10.2018

GŁÓWNY LEKARZ WETERYNARII
Paweł Niemczuk